

**ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ
„СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ**

**FACULTÉ DE PHILOSOPHIE DE L'UNIVERSITÉ
„St. CYRILLE ET METHODE“ DE SKOPJE**

ISSN 0350-1892

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ANNUAIRE
КНИГА 70 VOLUME**

**СКОПЈЕ – SKOPJE
2017**

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

Книга 70, 2017 година

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Филозофски факултет – Скопје

Издавач:

Филозофски факултет – Скопје

За издавачот:

Проф. д-р Ратко Дуев, *Декан на Филозофскиот факултет*

РЕДАКЦИСКИ ОДБОР

COMITÉ DE RÉDACTION

Доц. д-р Јасмина Поповска, претседателка	Доц. д-р Никола Минов, потпретседател
Доц. д-р Алма Тасевска	Доц. д-р Ирена Теодора Весевска
Доц. д-р Светлана Кочовска-Стевовиќ	Доц. д-р Билјана Блажевска-Стоилковска
Проф. д-р Марија Дракулевска-Чукалевска	Доц. д-р Сергеј Цветковски
Проф. д-р Сунчица Димитријоска	Проф. д-р Даниела Димитрова-Радојичиќ
Проф. д-р Сузана Симоновска	Доц. д-р Ирена Авировиќ
Даниела Неделкова, секретарка на Годишниот зборник и Редакцискиот одбор	

МЕЃУНАРОДЕН УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

COMITÉ DE RÉDACTION INTERNATIONAL

Walter Schweidler, Katholische Universität Eichstätt - Ingolstadt
Milan Matijević, Sveučilište u Zagrebu
Јанко Христов, Југозападен универзитет „Неофит Рилски“ - Благоевград
Ramadan Hussein, Eberhard Karls Universität -Tübingen
Витомир Митевски, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Elżbieta Wesołowska, Warmia and Mazury University in Olsztyn
Marcin Lubaś, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
Jennifer Todd, University College Dublin
Vasilios Ioakimidis, Durham University
Бранка Јаблан, Универзитет у Београду
Јелисавета Благојевић, Универзитет Сингидунум – Београд

Лектура на македонски јазик: Софија Чолаковска-Поповска

Лектура на англиски јазик: Љубица Десподова-Чуревска

Компјутерска подготовка: Никола Минов

Печати: МАР Саж Ташко ДООЕЛ – Скопје

Тираж: 200

Адреса: Филозофски факултет, бул. „Гоце Делчев“, 9А, 1000 Скопје, Република Македонија, поштенски
фах 540

Adresse: Faculté de Philosophie, bul. „Goce Delcev“, 9A, 1000 Skopje, Republique de Macedonié, boîte postale 540

**КРАТОК ВОВЕД ВО НЕКОИ АСПЕКТИ НА ПОТЕКЛОТО НА
„ИНКАРНИРАНО ЗЛО“*****Кратка содржина***

Текстот нуди краток преглед на некои аспекти од потеклото на злото во неколку религиски традиции, истражувајќи концепти на дуализам и спротивставеноста на доброто и злото и како објаснување за тоа како или зошто настанало злото, и како обид за оправдување на гревот во човековото однесување. Инкарнираното зло (во форма на отфрлени ангели, демони и ѓаволот) е покажано во неговото небеско потекло, како божји производ, како пречка и како спротивставен дејствител, активен и намерно зложен непријател, измамник и искушувач, непријател на божјата добрина. За да се опфатат некои варијанти од концептот на инкарнираното зло, употребени се примери од „Стариот завет“, два Кумрански свитока и „Етиопската Книга на Енох“ („Книгата на чувари-те“). Верувањата во зли духови кои се задржуваат низ светот, ширејќи хаос, очај и несреќи, и предизвикуваат лоши морални избори кај луѓето, се кратко истражени според начинот на кој биле оценувани од страна на црковни отци и великодостојноственици, доаѓајќи до стојалиштето дека обвинувањето на инкарнираното зло (демони, ѓаволи) за правењето зли дела се чини постојано присутно, но дека тоа не помага за вистински да се оправдаат грешниците.

Клучни зборови: ИНКАРНИРАНО ЗЛО, ЧУВАРИ, ДЕМОНИ, ЃАВОЛ, ГРЕВ

Го замислуваме злото во светот како неизбежно, секогаш присутно, нефиксирено, контагиозно, пролиферирачко, неуништуливо. Тоа се манифестира во различни форми, варирајќи од апстрактно метафизичко присуство во дијалектичкиот ред на стварноста до ентитет кој искушува надвиснат над случувањата во светот, до јасно инкарниран непријател, итар „трикстер“ (измамник, архетип во митологијата), значаен непријател, и понекогаш и пријател во време на очај. Инкарнираното зло во форма на ѓавол, или на различни демонски суштества, било важен концепт низ културите, како мотив во народното раскажување и литературата, како непријател кому треба да му се спротивстави религиозното учење, како проблем кој треба да се разгледува во филозофијата.¹ Човекот се чини и уплашен и фасциниран од дијаболчните моќи на инкарнираното зло, затоа и постојат број-

---

¹ „Инкарнирано“ се мисли повеќе во смисла дека е фокусирано во партикуларно суштество со историја и карактеристики отколку според етимолошкото значење на „отелотворено“ („сторено месо“), допирливо, топишно, јасно перцептибилно.

ните мотиви на тргување со ѓавол(и), расправање со цин, танцување со демони; приказни за учествување во вештерство, или неговото осудување; теолошки проблеми на откажување од Божјата милост поради преминување на „темната страна“, филозофски обиди за теодикеја за да се објасни постоењето на зло во свет на добро божество.

На проблемот на злото во светот често му се пристапува со реферирање на постоењето на ѓаволот. На космолошко ниво, суштество како ѓаволот ги објаснува несовершеностите и трагедиите во светот (метафизичко зло, како природни катастрофи и хаос); и страдањето и очајувањето на луѓето поради неправди, суровост и егзистенцијална загриженост како резултат на намерно морално (не)дејствување. Во донесувањето на одлуките, влијанието на ѓаволот ги поместува изборите на човекот, што, според ваквото верување, е доволно за да се објаснат лошите одлуки и склоноста кон грешно однесување. Побожен морален дејствител се стреми да биде посличен на Бога во моралното самоопределување, но, според ова гледиште базирано на верувањето во ѓаволот, тој е постојано спречуван од влијанието на ѓаволот преку комплексни околности и искушенија кои предизвикуваат да прави гревови. Добриот и праведнички живот, значи, е постојано загрозуван од екстерни фактори, како и од човековата несовершена природа. Вмешувањето на ѓаволот ги објаснува човековите морални дејства и сложеноста на интерперсоналните и на социјалните релации. Спротивставувањето на конструктивните и деструктивните принципи, на космосот и на хаосот, и на доброто и злото од митовите, фолклорот и култните правила на социјалните структури се интегрирале во монотеизмот како опозиција на онтолошки и морални принципи претставени од божествените и ангелски сили и темната страна на хаосот. Ако претпоставиме дека добри и зли духови биле присутни во примордијалната религија, како анимизмот, и дека поделбата на монотеизам и „монодијаболизам“² го објаснува одржувачкиот поларитет во новите светогледи, тогаш постоечката амбивалентност на светот е рефлектирана во дуалистички системи³ или стојалишта.

² Се чини дека обата потекнуваат (можеби симултано) во монистичките тенденции на човековата еволуција (Carus 1900, 3), во смисла на тоа дека со текот на времето добрите духови конвергираше во инстанција на врвна добрина (монотеизмот со добар Бог), а злите – во врвно инкарнирано зло (повторно, не нужно корпорално тело од плот), или хиерархија на зли ентитети.

³ Зороастризмот е добар пример – верувањето го поставува Ахура Мазда како хиерархиски највисок, водач на божествен совет со придружба од ангелски суштества, добар бог; Ахриман, од друга страна, е потполно одделно суштество, кое е малигно, непријателски настроено, „зол дух“, персонификација на деструктивни сили и хаос, изворот на злото. Дуалноста лежи во потеклото на злото, кое доаѓа од Ахриман, „зол дух“ (Ангра Маинју), персонификација на хаос и уништување, оној кој носи страдање и смрт. Тие се „изворни“ во тоа што самите се несоздадени претставници на спротивставени Принципи“, што е можно да влијаело на концептите за сложените проблеми на доброто и злото и придружните спротивставени принципи во блиските и во подоцнежните културни наративи (Carus 1900, 53). Луѓето се во постојана борба на донесување одлуки, токму затоа што постои јасна опозиција на онтолошко ниво меѓу светлината и темнината, доброто и злото. Постои и интерпретација

Еволуцијата на ѓаволот во фокусирана и интенционална форма се движи од божји (и божествен) слуга до независно, намерно зло суштество. Божјите негативни (или недобронамерни) елементи и функции или низ времето се губат, или се назначуваат на други суштества, и така постојат верувања во Уништувачот, *Mashit*, „ангелот кој уништува“, *hammal'ak hammashit*, и Противникот, *hassatan*, кој еволуира до инкарниран ѓавол (инкарнирано зло). Пред Сатаната да стане потполно оформен, противникот концептуализиран во Хебрејската Библија е (до одредена мера) незлонамерен, суштество Божјо. Терминот „сатана“ (од кој „Сатана“ како лично име се појавува) се употребувал за да се опише улога, а не партикуларно суштество (релативно) често во Хебрејската Библија, каде што се појавува девет пати – пет од тие прилики се реферира на човечки суштества и се укажува на улога како противник или обвинувач, а во четири прилики терминот се однесува на небески суштества (Almond 2014, 24-25). Првото појавување на сатаната може да се лоцира во една од таканаречените приказни за Давидовото прогонство, 1 Самуил 29 (1 Цар 29 во нашата традиција), кога Филистејците уплашено бараат Давид да биде изгонет, за да не стане нивни противник (сатана) во битката, а исто така можеби и во смисла на „камен на сопнување“ (1 Цар 29:4; во 1 Цар 19:17-24 терминот „сатана“, исто така, е употребен да означува човечки противник). Како „Сатана“ се наречени и одредени личности, Резон (3 Цар 11:23) и Адад (3 Цар 11:14, 11:25), испратени да предизвикуваат проблеми за Соломон, со тоа што главната поента е дека се избрани од Господ како непријатели, односно противници. Друга инстанција на сатана е случајот на обвиненијата за клеветата од Псал 109, 1-6. Сите овие очигледно припаѓаат на физичкото подрачје, варирајќи според контекстот или значењето, опфаќајќи личности со правна или војничка заднина и непослушници на волјата Господова. Друг сатана се појавува во небесното подрачје (Wray&Mobley 2005, 56), и ова поапстрактно и високоразвиено подоцнежнo разбирање останува до денес.

на споделено потекло (што оди спротивно на верувањето во злото кое независно се појавува), која се фокусира на приказната за Ахура Мазда и Ахриман како создадни од еден Бог и обдарени со неговата добрина, но додека Ахура Мазда останува добар, Ахриман се побунува и станува зол (Bulfinch&Martin 1991, 278-279; Wray&Mobley 2005, 85). Манихејството е друг одличен пример на дуалистички верувања. Основано како синтеза и како подобрена амалгамизација на идеи од различни религиски системи, се состоело од зороастријанистички дуализам, бабилонски фолклор и елементи на будистичка етика, и нудело космолошка концепција на доброто и злото како вечни принципи. Бог и Принцот на темнината се во постојана борба, така создавајќи ја и одржувајќи ја вселената. Овие вечни принципи ги овозможуваат добрите и лошите супстанции, кои, исто така, се во вечна борба за доминација. Во космичките обиди за победа, силите на добрината биле заробени од материјата во светот (телото е зло, на пример, а душата добра, и затоа може да биде ослободена од стегите на телото). Бог и Принцот на темнината се независни по моќ, но зависни во дијалектичката спротивставеност преку борбата (ниеден не може да победи додека другиот возвраќа), но верувањето дека Злото не било создадено од страна на Бог е присутно, како и верувањето дека Бог не е ниту семоќен ниту создател на сè во светот (преглед на манихејството во Coyle 2009, а разгледување на подоцнежното развивање на неговите концепти и импликациите во Runciman 1982).

Идејата за дистанцирање на злото од Бог може да се најде и во два од првите Кумрански свитоци, според разбирањето на сектата на светот како постојана битка меѓу доброто и злото, светлината и темнината. *Правилото на заедницата (1QS)* е мошне ран пример на жанрот литература на правила, посочувајќи правила за однесување во заедницата (затоа уште познато и како *Прирачник за дисциплина*), верувања во предетерминација и во космички дуализам.⁴ Во *Воениот свиток (1QM)*, познат како „Војната на синовите на Светлината против синовите на Темнината“, опишана е финалната војна на крајот на деновите (според долга библиска традиција, на пример Ез 38-39; Дан 7-12), како дуалистички конфликт меѓу Синовите на Светлината (формулација употребувана од заедницата која реферирала на сопствените членови) под водство на Принцот на Светлината (Архангел Михаил), и Синовите на Темнината (непријателите на заедницата), поддржувани од народ нарекуван Китим (можеби Римјаните), водени од страна на Белиал.⁵ Делото раскажува за војна на крајот на времето, и фрла светлина на *Книгата на Откровението според Јован* (исто така, финална војна меѓу земски и небески сили), но не е, строго говорејќи, апокалипса. Ставот е дека духовите на темнината биле создадени од страна на Бог уште од почетокот, како и духовите на светлината, чии дела му носеле задоволство. Со тоа што ги презирал духовите на темнината, воведена е јасна опозиција уште од почетокот. Дуализмот е релативен, сепак, затоа што Бог останува апсолутен владетел, и Белиал (злата инстанција) не му се спротивставува како на нему еднаков (Almond 2014, 25-26).

⁴ Од многуте примери може да се издвојат: 1QS, Col. III: во рацете на Принцот на Светлината е владеењето над сите синови на правдата; тие чекорат по патеки на светлина (20); и во раката на Ангелот на Темнината е потполно владеење над синовите на измамата (21); тие чекорат по патеки на темнината. Сите лоши дела (нееднаквост, измама, неуспевања, побуни) се под доминација на Ангелот на Темнината (21-22), и казните и тагата се предизвикани од конфликтот меѓу светлината и темнината (23-24). Изданието користено за сите наводи е García Martínez 1996.

⁵ Ќе следи време на спасение за луѓето Божји, и период на владеење на сите негови луѓе, и на вечнотраечко уништување на приврзаниците на Белиал (1QM Col. I. 1); изопаченоста ќе биде победена и владеењето на Китим ќе дојде до неговиот крај, ќе нема бегство за синовите на Темнината, а синовите на праведноста ќе продолжат да светат во крајот на периодот на темнината, во мир и благословеност, слава и радост (7-9). Верувањето е дека постои множество на свети суштества во рајот, и група на ангели во божјото свето седиште кои го слават неговото име (Col. XII. 1). Бог ќе биде благословен и духовите на Белиал ќе бидат проклетни поради нивните дела на нечистотија, и Белиал ќе биде проколнат поради неговите малициозни планови и зло и изопачено владеење (Col. XIII. 1-5). Принцот на светлината е назначен да им помага на оние приврзани на светлината, според вистината божја (XIII, 9-10), а Белиал е за во јама, како ангел на непријателство, со темнината како негово подрачје, затоа што злото и изопаченоста се негов совет (11), додека неговите групи на ангели на уништување чекорат по законите на темнината (12). Бог победува во ова раскажување за очекуваните настани, кога неговата моќна рака ќе се крене против Белиал и армијата на неговото владеење за да зададе удар кој вечно ќе важи (Col. XVIII 1; и многу додатни варијации низ текстот).

Паднатите Чувари (Набљудувачи, Будните) од *Книгата на Енох*⁶ не биле создадени како духови на зло, изопаченост и темнина, туку се отфрлени хаос-предизвикувачки претходни чувари. Приказната за Чуварите, класа на космички суштества, вид ангели,⁷ во 1 Енох, раскажува сказна за контролиран неред, во смисла дека постои формирана хиерархија, и позициониран водач – Аза(з)ел (1 Ен 8:1, 9:6; 69:2), С/Шамиј(х)аза („официјалниот“ водач), концепт што може да биде Сатаната. Водачот прави пакт со Чуварите да предизвика зло во светот, реактуализирајќи ја магијата за жените, учејќи занаети, имајќи сексуални авантури и, преку Нефилим (Циновите), поттикнувајќи ги луѓето да употребуваат оружја, да шират неправедност и уништување низ светот. *Книгата на Чуварите* реферира на потеклото на злото (од Бит 6), преку ангелите кои го носат гревот кај луѓето, со што предизвикуваат несреќи (како Потопот) и болести, и продолжување на грешноста, низ три главни линии на гревочинење (сторени од ангелите): парење, сквернавење и репродукција, и давање на забрането знаење (оружја и шминка) и магија на луѓето. Во една верзија на приказната, Чуварот Асаел (или Азazel) ги учи луѓето како да создаваат оружја (што олеснува водење на војни), и на жените им дава шминка (вештачкото забавување и користењето украси се лоши затоа што поттикнуваат копнеж).⁸ Друга линија на приказната кажува како Чуварите ги научиле

⁶ *Етиопската Книга на Енох* (или 1 Енох, како што е позната) содржи воведен дел (поглавја 1-5), раскажување што се однесува на падот од рајот на Чуварите, како поткласа на ангели (поглавја 6-11), и приказната за тоа како Енох е однесен до небото за да поднесе барање пред Бог во име на Чуварите (поглавја 12-16), кое е одбиено, но Енох е одведен на прошетка низ небесните региони од страна на ангел, и му се покажани тајните на вселената (поглавја 17-81). Енох е потем пратен назад на земјата на една година за да го пренесе добиеното знаење на неговите деца (81:5-10), што води до крајниот дел на книгата, еден вид завршет (последните зборови на големиот човек), поделен на преглед на две додатни апокалиптични визии што Енох ги искусил (поглавја 83-90), како и охрабрување да се издржи во условите на опресија (91-105), завршувајќи ја книгата со приказната за раѓањето на Ное (106-107), како и поттик за издржување во последните делови пред судењето на злосторите и спасението на праведните (во поглавје 108) (овој кус преглед е според Knibb 2009, 17, со тоа што авторот нагласува дека се однесува на книгата во нејзината најразвиена форма, која е позната само преку превод во класичен етиопски (Knibb 2009, 18).

⁷ Присутни и во *Даниел*, на пример – чуварите (или набљудувачи или гласници, „будните/разбудените“ според арамејската етимологија, најраниот пример на името е во „*benei ha' elohim*“ (синови Божји) од Бит 6:2, кои најавуваат пресуда според декрет, за живите да знаат дека Највишиот е владетел над човечките кралства (4:17), а во подзаплетот 4:13-25, експлицитно свето суштество, чувар, се симнува од небесата со насоки за декрет на Нависокиот, за да го утврди како признаен владетел над сета земја (4:23-25).

⁸ Аза'ел ги научи [луѓето] да произведуваат мечеви од железо и оклопни наградници од бакар, и им покажа што е ископано [и како] можат да го обработуваат златото за да го направат готово обработено, а за среброто – како да го обликуваат и за бразлетни [и друг накит за жени], додека на жените им откри за антимон и сенка за очи [и сите скапоцени камења] и за бои за бојадисување... [(4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 26-29)]. Овие видови опасно знаење ги водат луѓето на несоодветен пат, ги загрозуваат нивните начини на однесување и носат со себе голема непобожност и многу блудничење.

луѓето за магија, ботаника, астрономија, медицина и слични непобожни вештини.⁹ Главниот двигател на заплетот, се чини, е желбата на ангелите за односи со човечки жени, затоа што таквиот вид блудничење е точката од која се чини дека потекнуваат сите други начини на кои тие ги водат луѓето по погрешен пат. С/Шамиј(х)аза како водач предлага да си одберат „сопруги“ од ќерките човечки, како и со нив да произведат деца,¹⁰ и сите полагаат заклетва дека ќе учествуваат во дејствата, додека С/Шамиј(х)аза се колне дека ќе биде единствениот кој ќе плати за гревот доколку другите одлучат да одбијат да го сторат тоа.¹¹ Жените забременуваат и така се создаваат циновите (Нефилим), но поради тоа што хранењето на циновите тешко се постинува, луѓето не успеваат соодветно да ги хранат, и затоа циновите се вртат против нив за да ги проголтаат, заедно со другите жители на земјата (кои, исто така, се чини, се придружуваат на овој циклус на насилство).¹² Земјата се пожали на беззаконието, и резултатот на желбите и мешањето на ангелите е Потопот. Во една верзија на приказната, циновите се убиени, а нивните бесмртни ангелски духови, додека се (на некој начин) неуништливи, сепак, не може да се вратат на небото, и затоа остануваат на земјата да предизвикуваат хаос и за да бидат причина за злото, во форма на болка и страдање (болести) и на морален грев.¹³

⁹ Тие (...) ги научија нив (жените со кои имале односи) за волшебништво, магии, и сечење на корени, а и како да ги објаснуваат употребите на билки [4QEnoch a Col. III (= 1 Enoch 6 : 4 - 8 : 1), 15]. С/Шамиј(х)аза ги научи да фрлаат магии и како да сечат корења; Ермони ги научи како да поправаат направена магија, волшебништво, магиски вештини; Барак'ел ги научи за знаците на оските; Кокаб'ел ги научи за знаците на ѕвездите; Зек'ел ги научи за знаците на молњите; Ар'текоф ги научи за знаците на земјата; Шамси'ел ги научи за знаците на сонцето; Зхари'ел ги научи за знаците на месечината, и сите луѓе почнаа да ги откриваат тајните на нивните сопруги [4QEnoch a Col. IV (= Enoch 8 : 3 - 9 : 3 . 6 - 8), 1-5]].

¹⁰ Тие и нивните главатари [сите зедоа за себе жени, избирајќи (од) меѓу сите (нив)], и почнаа да влегуваат при нив и да се сквернават од нив [4QEnoch a, Col. III (= 1 Enoch 6 : 4 - 8 : 1), 14-16]; Чуварите забележале дека убави и привлечни ќерки се родени при луѓето, и затоа тие, синови небески, копнееја по нив и одлучија да си изберат жени [4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 3-5]; „... и тие и нивните главатари сите зедоа за себе жени, одбирајќи (од) сите нив и влегуваа при нив и беа од нив извалкани, и жените забременија од нив и родија циновите [4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 18-20].

¹¹ Сите главатари одлучуваат да прифатат да учествуваат во ваквиот поход: „Даваме заклетва и се колнеме под заклетва еден на друг; да не се откажеме од ова сè додека не ја завршиме работата [4QEnoch a, Col. III (= 1 Enoch 6 : 4 - 8 : 1 , 1-4)]; (С/Шамиј(х)аза): ... и само јас ќе бидам виновен за голем грев ...“. Тие му одговорија велејќи му: „Сите положуваме заклетва“ [4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 4-8].

¹² Циновите растаа според стапката со која циновите растат, и затоа ја изголтаа сета работа на луѓето, кои не можеа да ги снабдуваат, и затоа тие „сковаа планови да ги убијат луѓето и да ги изедат“ и, исто така, почнаа да грешат и против суштествата на земјата, која, пак, ги осуди изопачените за сето зло кое ѝ го беа сториле [4QEnoch a Col. III (= 1 Enoch 6 : 4 - 8 : 1), 17-22], исто и во 4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 20-25.

¹³ Бог му кажува на Габриел да ги екстерминира синовите на блуд („копилицата“), синовите на Чуварите, од синовите човечки [4QEnoch b Col. IV (= 1 Enoch 10:8-12), 5-10]. Тие (по-

Популарноста на приказната во периодот на Вториот храм, како и нејзиното повторно појавување низ литературни мотиви може да се објасни преку важните егзистенцијални прашања за злото кои (барем до одредена мера) ги одговара, како што се причината и времето на дилувијалната епизода (човековите дејства стануваат премногу зли, но како резултат на интервенцијата на ангелите). Злите духови меѓу луѓето служат за да се објасни правењето на зло; тие се движат наоколу, предизвикувајќи болести, катастрофи и несоодветни морални судови (духовите прават луѓето да дејствуваат на зли начини). На космогониско ниво, Бог се дистанцира од злото, кое е потомок на отфрлени ангели и предизвикува грев и страдање (сето почнува со трансгресијата на божјите правила од страна на ангелите). „Демонските“ сили на земјата, сепак, може да бидат уништени (за разлика од човековата природа и состојба), преку финална апокалиптична битка меѓу доброто и злото (во која доброто победува), и токму затоа останатите делови од *Енох* се пример на фасцинантно апокалиптичко раскажување. Важната тема во повторното раскажување на приказната за Потопот во поглавја 10 и 11, дека земјата ќе биде прочистена од зло и изопаченост, сите ќе го обожуваат Бог и ќе живеат во мир засекогаш, и дека правдата и радоста ќе надвлдаат, може да се забележи парафразирана во бројни параграфи.

томството?) треба да бидат затворени во вечна зандана и осудени на измачување (според судот со кој Бог ќе суди тие „ќе умрат за сите генерации“). Духовите на нелегитимните деца и на синовите на Чуварите треба да се уништат, „затоа што предизвикале зло да им биде правено на луѓето“. Гревот ќе се исчисти од лицето на земјата, а лошите дела ќе исчезнат, за да може да се појави семката на праведноста, со делата на праведните луѓе [4QEnoch c Col. V (= *Enoch* 10:13 - 19 + 12:3), 1-4]].

Приказната е понатаму развиена во *Книга на Јубилеите*, и се чини дека се појавува во Кумранските молитви и говорни чинови кои ги исмејуваат „копилињата“ – злите духови како потомство на недозволеното спојување на ангели и човечки жени (на пример во 4Q510-511, 4Q444, and 11Q11 V.5-11).

Во прилично неоснована хипотеза, одреден Чуварски квалитет може да се најде во демонот Пазузу. Во Асирија, Пазузу, се чини, служел како апотропејско божество против Ламашту, затоа што амајли кои го прикажувале се носеле од страна на бремени жени и бабици, за заштита на новородените. Некои тврдат дека Пазузу и не припаѓа на асирската култура, и покрај потврдите (види Arona 2003), но неговото потекло може да биде лоцирано во сумерската протоисторија, затоа и „Јас сум Пазузу, син на Хампа, крал на злите духови во воздухот, кои со насилство доаѓаат од планините“ (заканувачка инкантација против Лабарту/Ламашту, Wiggermann 2007, 126). Ерик Марпл/Eric Marple (Marple 1966, non vidi), го опишува Пазузу како најужасно од сите демонски суштества во Месопотамија, проширувач на болест и уништување. Исто така, се верувало дека Пазузу патува со ветрот и шири маларија (оттука и идентификувањето со Тифон, ангелот на смртните ветришта, кој донесува тифусна треска). Некои извори (Alfonso di Nola in Arona, op. cit.) го земаат за еден од седумте демони на Вавилонија, дел од групата на „Седумтемина“, гласниците на Ера (богот на чумите/болестите). Језиди племињата од Курдистан, кои имаат божество налик на Чувар, Малек Талус (Паунот Ангел), имаат приказна слична како таа за Зу (Пазузу) и Тиамат. Во нивната митологија, полу-лав, полу-орел, Имдугуд (или Анзу) ги краде Таблиците на судбината од Енлил, што му дава моќ над вселената како раководител со судбините.

Приказната за Валаам и ослицата (4 Мој 22:22-35) може да се разгледува како вовед во божествениот сатана од Хебрејската Библија (гласник на Бог кој размавтува меч, пратен да го соопшти Божјиот гнев), но може да се претпостави дека Ѓаволот не се појавува во приказни пред исходот. Важните елементи кои може да се сретнат се прикажувањето на сатана буквално како пречка, „...што го поддржува концептот за Сатаната како лик на спротивставување; навистина, ова е неговата примарна улога во Библијата и отаде (Wray&Mobley 2005, 57), и подоцна како искушувач. Улогата на hassatan (најблискиот „предок“ на библискиот Сатана) од *Книга Јов* е да го искушува праведниот и побожен човек, за да ја тестира неговата посветеност на Господа (еден ден небеските суштества се претставуваат пред Бог, а со нив доаѓа и Сатаната/hassatan, Јов 1:6). Тој е небеско суштество со зла намера: на прв поглед се појавува само како уште еден член од небеската група на Божји синови, членовите на судот Божји, собрани во собата на престолот на космичкиот монарх (Wray&Mobley 2005, 59), но потоа станува јасно дека дејствува независно и намерно.¹⁴ Сатаната му кажува на Бог дека Јов е лојален и послушен и го има стравот Божји (во библиска смисла на фасцинирано и ужаснато треперење), затоа што бивањето доблесен било секогаш само удобно и корисно за него. Сатаната не е причината за злото, туку повеќе како поттикнувач, заинтересиран катализатор на серија настани што треба да се случат, подбутнувач на настаните во одредена насока.¹⁵ Сатаната се појавува во четвртата од осумте визији во *Закарија* (3:1-7), како член на небеско владејачко тело, каде што е задолжен со задачата да ја тестира лојалноста на побожните. Ако дејствува како „свиркач“ (во смисла на посочувач на неправилност) за човековата непобожност и опортунизам, тогаш сè уште може да се идентификува како член на божествениот одбор, но ако за него за мисли како за навистина спротивставен на божественото, тогаш може да се идентификува вистинска дивергенција, космичка и морална бифуркација.

Јасно непријателство меѓу Ѓаволот и Бог цути во еврејската и подоцна во христијанската литература на интерзаветниот период, и тоа е борбата која останува сè до современоста. Во *Откровението* јасно стојат формулации од типот „старата змија, наречена ѓавол и сатана“ (Откр 12:9) и „змејот, древната змија, која е ѓаволот и сатаната“ (Откр 20:2).¹⁶ Како што изминува времето, Сатаната презема и

¹⁴ Види Јов 1:6; 1 Мој 6:2; 3 Цар 22:19-23; Псал 29:1, 82, 89:5-8; Иса 6:1-8; Дан 7:7-9, 14.

¹⁵ Како што Вреј и Мобли посочуваат, постојат дури и „некаква арогантност и смелост асоцирани со овој лик – ако Бог го тестира Јов, може со исто таква леснотија да се каже дека сатаната го тестира Бог“ (Wray&Mobley 2005, 64).

¹⁶ Змијата конципирана како зла е веројатно резултат на влијание на други културни наративи. Концептот на Сатаната во интерзаветниот и подоцнежниот период како инкарнирано зло има карактеристики на други дијаболски фигури или демонски суштества од *Хебрејската Библија*, како канаанскиот Молах (Молок), кои претходно и не биле асоцирани. Молах (Мелхом), „гадоста на Амонитите“, е изворно западносемитско божество, бог или идол на Амонците, и дел од канаанската и феникијската митологија, додека, пак, Мелхом („неземски крал“) сега се смета за понизок демон (Bane 2010, 221). Молах се асоцира со жртвување на деца (проголтувањето на деца е присутно и во историјата на Кронос и Сатурн во грчката и римската митологија, соодветно), поради настаните во долината на подножјето

поинтензивно наредбодавна улога, и неговите дијаболчни слуги се појавуваат повеќе од 500 пати во *Новиот завет*, но е јасно дека моќта на Божјата добрина е поголема, и дека е прашање на време кога моќта на Сатаната ќе се повлече и ќе се изгуби. Најпознатата средба меѓу Исус и Сатаната е епизодата на искушувањето во пустината (Марко 1:12-13; Мат 4:1-11; Лука 4:1-13).¹⁷

Асоцијацијата на грешникот со ѓаволот не користи за едноставно да ги оправда човековите способности за одлучување, а сепак обвинувањето на ѓаволот за направените гревови е исто толку често колку укорувањето за самиот грев. Кога човек прави договор со Божјиот противник, проколнувањето на противникот подразбира проколнување на душата која стапила во таквиот договор. Во традицијата по св. Августин функционира оваа тенденција на неискупување на човекот за сторениот грев: човекот ја корумпира својата душа со ѓаволски прашања, тие не се појавуваат од никаде. Поради ова, веројатно, договорот меѓу Ѓаволот и волшбеникот (вештерка, ворлок, маѓепсник) бил перципиран како услов за поседување и екстериоризирање на магиски моќи. Следејќи го св. Августин, се сметало дека маѓепсничството и волшбеништвото потекнувале во договор (пакт), експлицитен или имплицитен, меѓу луѓето и злите духови/демони. Неприфатливоста на вештерството се должела на ова формирање на договори со инкарнираното зло. Св. Августин го основал верувањето дека вештерството (маѓепсничството) зависело од договор со Ѓаволот.¹⁸ Според св. Тома Аквински, пактот бил експлицитен

на Маслиновата гора. Рангиран како одговорен за плаќања во Пеколот, и како благајник на Сатаната, Мелхом е демон на алчност (во *Dictionnaire Infernal* од 1863 година, De Plancy 1993, 45). Подоцна Молах (Молох) се употребува за „Сатана“; во *Изгубениот рај* на Милтон (Milton) Молах е еден од најблиските соработници на Луцифер (1:392-405).

¹⁷ Вреј и Мобли ја идентификуваат оваа епизода како основачка приказна за Сатаната, сметајќи дека иако Исус одбива да се спогодува со ѓаволот, бројните приказни низ епохите во европскиот и во американскиот фолклор за обични луѓе, волшбеници и уметници кои со задоволство тргувале со ѓаволот се нејзини варијации (Wray&Mobley 2005, 120). Ова тврдење, сепак, не ја зема предвид хипотезата дека сказните за спогодување со „мрачната страна“ биле присутни во културата од мошне порано. Според скорешно истражување (филогенетски техники во анализата на народните сказни, Da Silva&Tehrani 2015), индоевропските корени на сказните го покажуваат мотивот на продавање на душата многу одamna: *Ковачот и Ѓаволот* е можеби една од најстарите европски народни сказни, со заплет стабилен низ индоевропските говорни подрачја од Индија до Скандинавија, со тоа што може да се верува дека прв пат била раскажана на индоевропски пред околу 6.000 години во бронзената доба (ковачот ја нуди својата душа во замена за способност да кове метали и да ги произведува најдобрите алатки). „Спогодување со ѓаволот“ и „Човекот ја продава душата на ѓаволот“ се мотиви број M2010 и 211 во *Индексот на мотиви во народната литература* на Стит Томсон (Stith Thompson's), односно малку поместени во *Индексот Арне-Томсон* (Aarne-Thompson Index).

¹⁸ Обожувањето на идоли и суеверните практики, според св. Августин, припаѓаат или на некој дел од обожувањето на бог, или на договори за асоцијација со ѓаволот, како во магиските вештини (во што ги вбројува харуспексите, аугурите, амајлиите, медицински неodobрените „лекови“ во форма на инкантации или ритуали како танцувањето, *On Christian Doctrine*, II, 20, 30 во Schaff 1887); предвидувањата во астрологијата, исто така, треба да бидат

кога маѓепсникот повикувал демонска помош, а премолчан кога, без чиновни на повикување на демони, некој изведувал чин за да предизвика последици кои не би следувале природно, или нешто кое не би се очекувало како резултат на директна интервенција од Бог (Almond 2014, 79).¹⁹ Според него, ако маѓепсник повика демони, тие доаѓаат – кое било човечко суштество кое прифаќа помош од демон, со надеж дека ќе постигне нешто што ги надминува моќите на природата, влегува во пакт со тој демон, што значи дека тој човек нуди посветеност и обожување на непријателот на Бога. Таков пакт, затоа, ја има „...истата внатрешна смисла како древниот концепт дека човек може да ја продаде душата на ѓаволот за да добие моќи за себе“ (O’Grady 1989, 71).

Во клима во која штетни дејствители на проклетство и хаос биле замислувани како целисходно се движат меѓу луѓето за да ги искушуваат и корумпираат нивните души, средби со нив биле очекувани, а според тоа биле очекувани и размислувањата за нив и предупредувањата за општење со нив од филозофите и црковните високодостоинственици. Не само местата за собирања за претстави, туку дури и храмовите [...], дури и улиците и пазарите, и бањите и таверните, и нашите сопствени места на живеење, не се сосема слободни од идоли, забележал Тертулијан – Сатаната и неговите ангели го исполнуваат целиот свет.²⁰ Кога Евсебиј ги критикувал Грците за нивните политеистички верувања (ги поставиле смртните луѓе како Богови на Другите, и Боговите ги направиле побројни од жителите),²¹

вклучувани во истата класа, како да се и самите асоцијации и завети со ѓаволот (*Christian Doctrine On*, II, 22, 34). Вештините на предвидување треба потполно да бидат отфрлени и избегнувани, како производ на виновно суеверие, резултат на другарување (лажно и измамничко) меѓу луѓе и ѓаволи. Жртвувањата во таквите врски не се на Бога, туку на ѓаволи (реферира на 1 Кор 10:19-20), „...во однос на сите овие гранки на знаење, мора да се плашине од и да го отфрламе другарувањето со демони, кои, со ѓаволот како нивни принц, се стремат само да ја затворат и замандалат вратата пред нашето враќање“ (при Бога), *On Christian Doctrine*, II, 23, 36); „другарувањето со ѓаволи мора, како што беше кажано, да биде врвно отфрлено и чувано во презир и омраза“ (II, 26); влегувањето во договори со ѓаволи преку асоцијации и завети преку знаци треба потполно да се отфла и да биде презирано (II, 39, 58).

¹⁹ Оваа дистинкција уште повеќе ги замагвила границите меѓу популарните суеверии и маѓепсничкото (вештерството), на пример, нештата уште повеќе се искомплицирале кога членовите против ритуална магија на Универзитетот во Париз од 1398 година го осудиле склопувањето на имплицитни или експлицитни договори со демони, дефинирајќи ги првите како кој било суеверен ритуал, чии последици не би можеле разумно да се поврзат со Бог или со природата.

²⁰ Tertulian, *On Shows*, ch. 8 (in Roberts, Donaldson & Cleveland Coxe, 1885). Во самото време во кое ѓаволот предизвикува хаос во црквата, Тертулијан прашува, „... дали се сомневаш дека ангелите гледаат надолу, и го оценуваат секој човек, кој зборува и кој слуша бласфемја, кој ги нуди јазикот свој и ушите свои во служба на Сатаната против Бога?“ Некои луѓе се посусцептибилни на бласфемја, особено кога таа е понудена во форма на веселост или задоволство – како што никој не разредува отров со жолчка, така и ѓаволот ги става ужасните ствари и дела во смртоносниот напиток кој го подготвува како нешта кои се наизглед прифатливи за Бог (ch. 27).

²¹ Eusebius, *On Divine Manifestation*, Book II, 12 (vo Pearse 1843).

тој забележал дека им се посветуваат на зли демони преку излевања (либации) и чадот од жртвите, како и дека привлекуваат демони и моќи кои летаат низ воздухот преку ужасни инкантации, и различни беззакони магиски повикувања.²² Кога го опишува опкружувањето од ѓаволи, и вознемирувањето на редот кое секогаш го предизвикуваат во нашата атмосфера, свети Јован Касијан тврди дека атмосферата која се протегала меѓу небото и земјата секогаш била полна со густа населеност од духови, кои не летале низ неа тивко или мрзеливо, така што, за среќа, божјото провидение ги повлекло од опсегот на човековиот вид (или општо од моќите на перцепција). Ова било мошне среќна околност, затоа што преку „...страв од нивните напади, или ужасеноста од нивните форми, во кои се трансформираат по желба, луѓето би биле или извадени од памет поради неиздржлив страв, или би се онесвестувале преплашени...“²³ Демоните „се возат како честички на сончевите зраци“, сметал Рихалм од Шонтал, „тие се расеани насекаде како прашина; тие капат врз нас како дожд; нивната бројност го исполнува целиот свет; целиот воздух, целиот воздух, велам, е ништо друго освен густа маса ѓаволи“.²⁴

Постои подлежечки принцип во стојалиштата за присуството на инкарнираното зло во светот – ѓаволот и неговите демони го обиколуваат човештвото многу поблизу отколку што нашите сетилни моќи ни дозволуваат да потврдиме. Правењето зло е (вообичаено) погрешно и лошо, но е помалку лошо кога се објаснува преку демонски и дијаболчни влијанија, кога се отфрла како нешто што потекнува однадвор и од нешто непознато и безбедно отаде нашето сетилно искуство, изопачено и моќно, помалку лошо кога се бориме со него казнувајќи ги грешниците, а не гревот, злите дејствители, а не самото зло.

---

²² Eusebius, *On Divine Manifestation*, Book II, 11-12. Овие божества, сметал, не можат да спречат војни и уништување, и затоа и прашањето дали тие не можеле да сторат ништо затоа што биле ништо (а со тоа и далеку од извор на злото кое се случува), или поседуваат некаква моќ и со тоа се причината на злото, што води кон прашањето дали тие дозволуваат злото да се случува, или самите прават зло, а во случај да било ова второто, требало да бидат нарекувани „Принцови на злото“.

²³ *The Conferences of John Cassian*, Chapter XII, во Gibson 1894.

²⁴ Richalm of Schönthal, *Liber revelationum* (as translated in George Gordan Coulton, *Five Centuries of Religion*, Cambridge Studies in Medieval Life and Thought, Cambridge: Cambridge University Press, 1923), во Mall 2016, 18.

Затоа и може да се смета дека „...на многу начини, предмодерна Европа е преполнета со демони“ (Raiswell&Dendle 2012).

Литература

- Almond, P. C. (2014). *The Devil: A New Biography*. I. B. Tauri, London: New York.
- Arona, D. (2003). *L'ombra del dio alato*. Milano: Tropea.
- Bane, T. (2010). *Encyclopedia of Demons in World Cultures and Religions*. London: McFarland, Jefferson.
- Bulfinch, T., Martin, R.P. (1991). *Bulfinch's Mythology*. New York: Harper Collins.
- Carus, P. (1900). *The History of the Devil and the Idea of Evil From the Earliest Times to the Present Day*. Chicago: Open Court (Scanned at sacred-texts.com. 2002).
- Coyle, J. K. (2009). *Manichaeism and Its Legacy*. Brill: Leiden.
- De Plancy, J. A. C. (1993). *Dictionnaire Infernal*. Paris: Slatkine.
- Eusebius (1943). *On Divine Manifestation*. trans. R Pearse, Cambridge: University Press http://www.tertullian.org/fathers/eusebius_theophania_03book2.htm [10 May 2017].
- Garcia Martinez, F. (ed) (1996). *The Dead Sea Scrolls Translated – the Qumran Texts in English*. trans. Wilfred. G. E. Watson, Leiden: Brill.
- John Cassian (1894). *The Conferences of John Cassian*. trans. ECS Gibson, New York: A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church.
- Knibb, M.A. (2009). *Essays on the Book of Enoch and Other Early Jewish Texts and Traditions*. Leiden-Boston: Brill.
- Mall, M. (2016). *The Devil's Many Forms: Demonic Guises and Clerical Concerns in Caesarius von Heisterbach's Dialogue on Miracles*. College of Humanities and Social Science Graduate School of History, Classics and Archaeology Masters Programme Dissertation, University of Edinburgh.
- Marple, E. (1966). *The Domain of the Devils*. London: Milingo.
- Milton, J. (2005). *Paradise Lost*. Oxford: Oxford University Press.
- O'Grady, J. (1989). *The Prince of Darkness: The Devil in History, Religion and the Human Psyche*. Longmead-Shaftesbury-Dorset: Element Books.
- Raiswell, R., Dendle, P. (2012). 'Introduction - Conceptualizing Devil in society, in The Devil in Society in Premodern Europe' in R Raiswell&P Dendle (eds), *The Devil in Society in Premodern Europe*. Toronto: Centre for Reformation and Renaissance Studies.
- Roberts, A, Donaldson J. & Coxe Cleveland, A. (eds), (1885). *From Ante-Nicene Fathers*. Vol. 3, trans. S Thelwall, Buffalo: Christian Literature Publishing Co, Revised and edited for New Advent by Kevin Knight, <http://www.newadvent.org/fathers/0303.htm> [10 May 2017].
- Runciman, S. (1982). *The Medieval Manichee: a study of the Christian dualist heresy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schaff, P. (ed) (1887). *From Nicene and Post-Nicene Fathers*, First Series, Vol. 2., trans. J Shaw, Buffalo: Christian Literature Publishing Co, Revised and edited

for New Advent by Kevin Knight, <http://www.newadvent.org/fathers/12022.htm>. [10 May 2017].

The Holy Bible 2011, English Standard Version, Crossway.

Thompson, S. (1955-1958). *Motif-index of folk-literature : a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, jest-books, and local legends*. Bloomington: Indiana University Press.

Wiggermann, F. A. M. (2007). 'The Four Winds and the Origin of Pazuzu', *Das geistige Erfassen der Welt im Alten Orient Beiträge zu Sprache, Religion, Kultur und Gesellschaft*. pp. 125 –167.

Wray T. J., Mobley, G. (2005). *The Birth of Satan: Tracing the Devil's Biblical Roots*. New York: Palgrave Macmillan.

**A BRIEF INTRODUCTION TO SOME ASPECTS OF THE ORIGIN OF EVIL
“INCARNATE”*****Abstract***

The article offers a brief outline of some aspects of the origins of evil in several religious traditions, examining concepts of dualism and the opposition of good and evil, as both an explication of how or why evil emerged, and an attempt at exculpation of sin in human behaviour. Evil incarnate (in the form of outcast angels, demons, and the devil) is shown as originating in a celestial setting, a product of God, an impediment or an adversarial agent, an active, intentional malignant foe, a trickster and a tempter, and an enemy to God's goodness. In order to tackle some variants of the concept of evil incarnate, examples from the Old Testament are shown, as well as from two Qumran Scrolls and the Ethiopic Book of Enoch (The Book of the Watchers). The beliefs in evil spirits lingering in the world, spreading chaos, desperation and calamity, and causing poor moral judgments in people are briefly examined as seen by some church fathers and dignitaries, reaching the stance that blaming evil incarnate (demons, devils) for wrong-doing seems ever-present, while doing nothing to truly exculpate human sinners.

Key words: EVIL INCARNATE, WATCHERS, DEMONS, DEVIL, SIN

We conceive evil in the world as inevitable, ever-present, unfixed, contagious, mutating, proliferating, indestructible. It manifests itself in different forms, varying from an abstract metaphysical presence in the dialectical order of reality, to a tempting entity looming over the matters of the world, to an outright incarnate adversary, a cunning trickster, a worthy foe, and sometimes a friend in desperate times. Evil incarnate in the form of the devil or of versatile demonic creatures has been a very important concept across cultures, as a motif in lore and in literature, an enemy to be reckoned with in religious teaching, a problem to ponder in philosophy.¹ Man seems both frightened and fascinated by the diabolical powers of evil incarnate, hence the motifs of bargaining with the devil, haggling with jinn, dancing with demons; stories of participating in or condemning witchcraft; theological problems of renouncing God's grace while crossing over to the “dark side”, philosophical attempts at theodicy to account for the evil in the world of a good deity.

The problem of evil in the world is often addressed with references to the existence of the devil. On a cosmological level, an entity like the devil explains the imper-

---

¹ “Incarnate” is meant more in the meaning of it being focused into a particular entity with a history and characteristics, rather than the etymological meaning of “made flesh”, tangible, topical, clearly perceptible.

fections and tragedies in the world (metaphysical evil, like natural disasters and chaos); and the suffering and desperation of humans because of injustice, cruelty and existential anguish as a result of deliberate moral (in)action. In decision-making, the devil's influence shifts men's choices, which accounts for their poor decisions, and the proneness to sinful behaviour. A pious moral agent strives to be as God-like in moral deliberation as possible, but, according to this devil-based view, is constantly being thwarted by the influence of the devil, through complex circumstances and temptations causing him to commit sins. The good and righteous life is constantly being jeopardised by external factors, as well as by man's flawed nature, and the devil's interference accounts for man's moral actions and the intricacies of interpersonal and social relations. The opposition of constructive and destructive principles, of cosmos and chaos and of good and evil from myth, folklore and cult rules of social structures integrates into monotheism in an opposition of ontological and moral principles represented by divine, angelic forces and a dark side of mayhem. If we assume that good and evil spirits were present in primordial religion, such as animism, and that the division between monotheism and "monodiabolism"² explains the persevering polarity in new emerging worldviews, then the persisting ambivalence of the world is reflected in systems³ or at least stances of dual-

---

² Both seem to originate (perhaps simultaneously) in the monistic tendencies of human evolution (Carus 1900, 3), in the sense that over time good spirits have converged into an instance of supreme goodness (monotheism with a good God), and evil ones into a supreme evil incarnate (again, not necessarily a corporeal body of flesh) or a hierarchy of evil entities.

³ Zoroastrianism is a good example - the belief places Ahura Mazda as hierarchically the highest, a leader of a council divine with an entourage of angelic beings, a good god; Ahriman, on the other hand, is a wholly separate being, who is malignant, fiendish, "an evil spirit", a personification of destructive forces and chaos, and the origin of evil. The duality lies in the origin of evil, which comes from Ahriman, an "evil spirit" (Angra Mainyu), a personification of chaos and destruction, bringer of suffering and death. They are "original in being themselves uncreated representative of contradictory Principles", which might have influenced concepts about good-evil intricacies and oppositions in nearby and in later cultural narratives (Carus 1900, 53). Humans are in constant struggle of choice-making, due to the clear opposition on an ontological level that exists between light and darkness, good and evil. An interpretation of a shared origin (which goes against the belief of evil as independently emerging), focuses on the story about Ahura Mazda and Ahriman as created by the one creator God and gifted with God's goodness, and while Ahura Mazda remained good, Ahriman rebelled and became evil (Bulfinch&Martin 1991, 278-279; Wray&Mobley 2005, 85). Ahriman has a staff of demonic helpers assigned to tempt and lure people into the path of darkness, which can be traced influencing some *Old Testament* books featuring a satanic figure (about the influence on *Job*, *Zechariah* and *Chronicles*, dated to the Persian period, see Davies 1998, 89-125; Wray&Mobley 2005, 85). Manichaeism is another excellent example of dualistic beliefs. Founded as a synthesis, and an improved amalgamation of ideas from different religious systems, it consisted of Zoroastrian dualism, Babylonian folklore and elements of Buddhist ethics, and offered a cosmological conception of good and evil as eternal principles. God and the Prince of darkness are in constant battle, thus creating and sustaining the universe. These coeternal principles yield the good and evil substances, which, too, are in ongoing strife for dominance. In the cosmic attempts at supremacy, the forces of goodness have been trapped by matter in the world (the body is evil, for example, and the soul is good, so it must be freed from the entrapment of the

ism. The evolution of the devil in a focused, deliberate form goes from a divine servant to an independent, intentionally malignant entity. God's negative (or non-benevolent) elements or functions either fade over time, or get assigned to other beings, so there is the belief in the Destroyer, *Mashit*, the "smiting angel", *hammal'ak hammashit*, and the Adversary, *hassatan*, which evolves to be (d)evil incarnate. Before Satan becomes fully-fledged, the adversary as conceptualised in the *Hebrew Bible* is somewhat non-malevolent, it is a creature of God. The term 'satan' (from which 'Satan' as a proper name originated) was used to describe a role rather than a particular being common in the *Hebrew Bible*, where it occurs nine times - on five occasions, it refers to human beings and denotes a role as an adversary or an accuser, and on four occasions, it refers to celestial beings (Almond 2014, 24-25). Satan's first appearance can be traced in one of the so-called Davidic outlaw tales, 1 Samuel 29, when the Philistines apprehensively demand that David be sent away, so he doesn't become an adversary (*satan*) to them in the battle, also maybe in the sense of a stumbling block (1 Sam 29:4; in 2 Sam 19:17-24, the term "satan" is also used to indicate a human adversary). As "Satan" are labelled certain individuals, Rezon (1 Kgs 11:23) and Hadad (1 Kgs 11:14, 11:25), sent to provoke problems for Solomon, the main point being that the Lord raises them up as adversaries. Another instance of satan is the case of the slander charges in Psalm 109, 1-6. These are obviously beings which pertain to the physical realm, varying in context and meaning, ranging from a legal or military figure to a violator of God's will. Another *satan* appears in the heavenly realm (Wray&Mobley 2005, 56), this more abstract and highly developed later understanding remains to this day.

The idea of distancing evil from God is also found in two of the first Qumran scrolls, according to the sect's understanding of the world as an ongoing battle between good and evil, light and darkens. *The Community Rule* (or *The Rule of the Community*) (*IQS*) is a very early example of the rule literature genre, outlining rules of conduct in the community (thereby also known as the *Manual of Discipline*), beliefs in predetermination and in cosmic dualism.⁴ In the *War Scroll* (*IQM*), commonly known as "The War of the Sons of Light against the Sons of Darkness", a final war at the end of days (as per long biblical tradition, see Ez 38-39; Daniel 7-12) is described, a dualistic conflict between the "Sons of Light" (a formulation used by the community to refer to its own members) under the leadership of the Prince of Light (Michael the Archangel), and the Sons of Darkness (the enemies of the Community), supported by a nation called the

---

body). God and the Prince of Darkness are independent in power, but dependent in dialectical opposition through battle (neither is victorious while the other fights back), but the case of Evil not being created by God is present, as is the belief that God is neither omnipotent nor the creator of everything in the world (for an overview in Manichaeism see Coyle 2009, and for the later development of its conceptions and its implications see Runciman 1982).

⁴ See, one of many examples, *IQS*, Col. III: In the hand of the Prince of Light is dominion over all the sons of justice; they walk on paths of light (20); And in the hand of the Angel of Darkness is total dominion over the sons of deceit (21); they walk on paths of darkness. All the bad deeds (iniquities, deceit, failings, mutinies) are under domination of the Angel of Darkness (21-22), and the punishments and grief are caused by the light-darkness conflict (23-24). The edition used for these and further citations is Garcia Martinez 1996.

Kittim (maybe the Romans), lead by Belial.⁵ The work tells a story of a end-of-days war, and sheds light on John's *Book of Revelation* (also a final war between earthly and heavenly forces), but is not, strictly speaking, an apocalypse. The stance here is that the spirits of darkness were created by God from the start, as were the spirits of light, in whose deeds he took pleasure. As he loathed the spirits of darkness, a clear opposition was established from the beginning. The dualism is relative, however, as God remains an absolute sovereign, and is not opposed strictly by Belial (the evil instance) as an equal (Almond 2014, 25-26).

The fallen Watchers from the *Book of Enoch*⁶ were not created as spirits of evil, wickedness and darkness, but are outcast havoc-wrecking former sentinels. The story of the Watchers, the class of cosmic beings, angels of sorts,⁷ in *Enoch* tells a tale of controlled disorder, in the sense that there is a hierarchy formed, a leader placed – Azazel (1 En 8:1, 9:6; 69:2), S(h)emihazah (the “official” leader), a concept of what

---

⁵ There will follow a time of salvation for the people of God and a period of rule for all the men of his lot, and of everlasting destruction for all the lot of Belial (1QM Col. I. 1); wickedness shall be defeated and the rule of the Kittim will come to an end, there will be no escape for the sons of darkens, and the sons of justice will continue to shine up to the end of the periods of darkens, in peace and blessing, glory and joy (7-9). The belief is that there is a multitude of holy ones in heaven, and a host of angels in God's holy dwelling to praise his name (Col. XII. 1). God will be blessed and the spirits of Belial's lot shall be damned for their deeds of uncleanness, and Belial shall be cursed for his malicious plans and wicked rule (Col. XIII. 1-5). The Prince of light is appointed to assist the lot of the light, in accordance with God's truth (XIII. 9-10), and Belial is for the pit, an angel of enmity, darkness being his domain, for evil and for wickedness are his counsel (11), while his lot of angels of destruction walk in the laws of darkness (12). God wins in this account of expected events, when his mighty hand is raised against Belial and the army of his dominion for an everlasting blow (Col. XVIII 1; and many additional variations throughout the text).

⁶ The *Ethiopic Book of Enoch* (or *1 Enoch*, as it is also known) contains an introductory section (chs. 1-5), a narrative concerning the fall from heaven of the Watchers, a sub-class of angels (chs. 6-11), and the story of how Enoch is carried up to heaven to present a petition to God on behalf of the Watchers (chs. 12-16), which is rejected, but Enoch gets taken on a heavenly regions tour by an angel and shown the secrets of the cosmos (chs. 17-81). Enoch is eventually sent back to earth for a year to impart his newly acquired knowledge to his children (81:5-10), leading to the final part of the book, a sort of testament – the last words of a great man, divided into an account of two additional apocalyptic visions Enoch had experienced (chs. 83-90) and an encouragement to endure in conditions of oppression (91-105), ending the book with an account of the birth of Noah (chs. 106-107), as well an exhortation for perseverance in the final days before the judgement for the wicked and salvation for the righteous (ch. 108) (for this outline see Knibb 2009, 17, the author notes that it relates to the book in its most developed form, a form that is known only from a translation into classical Ethiopic, Knibb 2009, 18).

⁷ Present also in *Daniel*, for example - the watchers (or observers or messengers, the “awake/wakeful ones” by Aramaic etymology, the earliest example of this name is in “*benei ha'elohim*” (sons of God) of Gen 6:2, announce the verdict by decree, so that the living may know that the Most High is sovereign over human kingdoms (4:17), and in the sub-story line 4:13-25, explicitly a holy being, a watcher, comes down from heaven with instructions as a decree from the Most High, to establish him as an acknowledged sovereign over all on earth (4:23-25).

might be Satan. The leader forms a pact with the Watchers to provoke evil in the world, resurrecting magic for women, teaching crafts, having sexual exploits and, through the Nephilim, urging humans to make and use weapons, to wreak injustice and destruction in the world. The *Book of the Watchers* refers to the origins of evil (from *Genesis* 6), through the angels who bring sin to humanity, thus provoking calamities (such as the Deluge) and disease, and the perpetuation of sin, and contains three main lines of sin (perpetrated by the angels): mating, defilement and reproduction, and imparting forbidden knowledge (weaponry and make-up) and magic to humans. In one account of the story, the Watcher Asael (or Azazel) teaches men how to create weapons (which facilitates war-waging), and gives women make-up (artificial beautifying and the use of adornment is bad because it enhances lust).⁸ Another line of the story tells us how the Watchers taught humans magic, botany, charms, astronomy, medicine and similar impious crafts.⁹ The main plot-mover, it seems, is the angels' desire to mate with human females, that sort of fornication is where all the other ways in which they lead men astray seem to originate. Shemihazah as chief proposes to choose "wives" from the daughters of men, and also to beget children,¹⁰ and they all swear an oath to join in the action, while

---

⁸ Asa'el taught [men] to manufacture swords of iron and breast-plates of copper and showed them what is dug up [and how] they could work the gold to have it ready, and as for silver, to emboss it for bracelets [and other jewellery for women.], while the women he divulged about antimony and eye-shadow [and all the precious stones] and about dyes... [(4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 26-29)], the edition used for these and further citations is Garcia Martinez 1996. These types of dangerous knowledge lead humans astray, corrupt their ways, and bring about great impiety and much fornication.

⁹ They (...) taught them (the women with whom they had relations) sorcery, incantations and the cutting of roots and to explain herbs [4QEnoch a Col. III (= 1 Enoch 6 : 4 - 8 : 1), 15]. Shemihazah taught incantations and (how) to cut roots; Hermoni taught (how) to undo magic, sorcery, magic and skills; Baraq'el taught the signs of the shafts; Kokab'el taught the signs of the stars; Zeq'el taught the signs of the lightning; Ar'teqof taught the signs of the earth; Shamsi'el taught the signs of the sun; Sahari'el taught the signs of the moon, and all men began to reveal secrets to their wives [4QEnoch a Col. IV (= Enoch 8 : 3 - 9 : 3 . 6 - 8), 1-5)]. Since men started expiring on earth, and their outcries went up to the heavens, Michael, Sariel, Raphael and Gabriel saw that loads of blood was being spilt upon the earth, which was filled with evil and violence, and realised that the wailing for the destruction of the sons of earth reached the gates of heaven. It was to the holy ones of heaven that the souls of men appealed, albeit being taught mysteries by Shemihazah and his peers (and minions), who, having been granted jurisdiction to rule over all of his fellow, proceeded by defiling the Watchers from the relations with the daughters of men [QEnoch a, Col. IV (= Enoch 8 : 3 - 9 : 3 . 6 - 8), 5-22].

¹⁰ They and their chiefs [all took for themselves women, choosing (from) among (them) all], and they began to penetrate them, and be defiled by them [4QEnoch a, Col. III (= 1 Enoch 6 : 4 - 8 : 1), 14-16]; The Watchers see that pretty and attractive daughters were born to humans, so they, sons of the sky, lusted for them and said to go pick females [4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 3-5]; "... and they and their chiefs all took for themselves women, choosing (from?) among all and they began to penetrate them and be defiled by them, and the women became pregnant by them and gave birth to giants [4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 18-20].

Shemihaza vows to be the only one to pay for that sin, should the others decline to do the deed.¹¹ The women got pregnant and it is how giants (the Nephilim) were made, but since sustenance for giants is difficult to keep up with, men could not feed them, and the giants turned against them to devour them, along with other inhabitants of earth (who also seemed to join in this cycle of violence).¹² The earth complained about the lawlessness, and the result of the angels' desires and interference was the Deluge. In one account of the story, the giants are killed, and their immortal angelic spirits, while sort of indestructible, cannot return to the heavens, and therefore remain on earth to cause mayhem and be the cause of evil, in the form of pain and suffering (diseases) and as moral sin.¹³ The popularity of the story in the Second Temple period, as well as its reappearance

---

¹¹ All the chiefs decide to accept the venture: "We take an oath and swear, all under oath, one to another not to go back on this enterprise until we have completed this work [4QEnoch a, Col. III (= 1 Enoch 6 : 4 - 8 : 1, 1-4)]; (Shemihaza): "... and I alone will be guilty of a great sin...". They replied and all said to him: "We all take an oath (...)" [4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 4-8].

¹² Giants grew at the rate giants grow, so they consumed the work of men, who could not supply them, and so the giants "plotted to kill the men and to consume them", and also began to sin against creatures of the earth, which denounced the wicked for all the evil that had done to it [4QEnoch a Col. III (= 1 Enoch 6 : 4 - 8 : 1), 17-22], also in 4QEnoch b Col. II (= 1 Enoch 5 : 9 - 6 : 4 + 6 : 7 - 8 : 1), 20-25.

¹³ The Lord says to Gabriel to exterminate the sons of fornication (the bastards), the sons of the Watchers from among the sons of men [4QEnoch b Col. IV (= 1 Enoch 10:8-12), 5-10]. They (the offspring?) are to be confined in an everlasting prison and sentenced to torture (at the judgement by which the Lord shall judge they "will die for all the generations"). The "spirits of the bastards and of the sons of the Watchers" are to be exterminated, "because they have caused evil to be done to men". Sin is to be exterminated from the face of the earth, and evil deeds vanquished, in order to allow for the plant of justice to appear, with the deeds of just men [4QEnoch c Col. V (= Enoch 10:13 - 19 + 12:3), 1-4].

The story is further developed in the *Book of Jubilees*, and seems to be present in Qumran prayer and incantations that ridicule "the bastards" - the evil spirits as offspring of the illicit union of angels and human females (see 4Q510-511, 4Q444, and 11Q11 V.5-11).

In a far-fetched hypothesis, some Watcher-like quality can be found in the demon Pazuzu. In Assyria, Pazuzu seemed to have served as an apotropaic entity, against Lamashtu, as amulets depicting him were sported by pregnant women and midwives, in order to protect newborns. Some claim that Pazuzu does not belong really to the Assyrian culture, albeit the confirmations (see Arona 2003), but his origin can be located in Sumerian protohistory – hence, the "I am Pazuzu, son of Hampa, king of the evil spirits of the air, which come out with violence from the mountains" (ancient and threatening incantation against Labartu/Lamashtu, Wiggermann 2007, 126). Eric Marple (Marple 1966, non vidi) describes Pazuzu like the most terrible of all demonic creatures of Mesopotamia, a spreader of disease and destruction. It is also believed that Pazuzu travels with the wind and spreads malaria (he gets identified with Typhone, the angel of mortal winds, bringer of typhoid fever). Some sources (Alfonso di Nola in Arona, op. cit.) locate him like one of the seven demons of Babylonia, part of the group of "the Seven", the messengers of Era (the god of plagues). The Yezidi tribes of Kurdistan, who worship a Watcher-line deity, Malek Taus (the Peacock Angel) have a story similar to the one about Zu (Pazuzu) and Tiamat. In their mythology, a

ce through literary motifs can be explained by the important existential questions about evil it (sort of) answers, like the reason and the timing for the diluvial episode (human deeds become overwhelmingly evil due to the actions of angels). Evil spirits among people account for the continued evil-doing, they roam and cause diseases, disasters, and poor moral judgements (spirits make people act in evil ways). On a cosmogonical level, God is distanced from evil, which is the offspring of outcast angels, and causes sins and suffering (it all started as an angelical creatures' transgression against God). The "demonic" forces on earth, however, can be potentially annihilated (unlike human nature or condition), through a final apocalyptic battle between good and evil (in which the good wins), which is why the rest of *Enoch* is an example of stunning apocalyptic-like narrative. The prominent topic in the retelling of the story of the Deluge in chapters 10 and 11, that all earth will be cleansed of evil and wickedness, everyone will worship God and live in peace for eternity, and that justice and joy will prevail, can be found rephrased in many passages.

The story of Balaam and the ass (Num 22:22-35) might be seen as an introduction to the heavenly satan in the *Hebrew Bible* (a sword-wielding messenger of the Lord sent to convey God's anger), but we can assume that the Devil does not exist in pre-exilic stories. An important elements that does exist is the depiction of satan literally like an obstacle, which "supports the notion that Satan is always a character of opposition; indeed, this is his primary role in the Bible and beyond" (Wray&Mobley 2005, 57), and later as a tempter. The role of hassatan (the most near "ancestor" of the biblical Satan) in the *Book of Job* is to tempt the righteous and pious man, in order to test his devotion to the Lord (one day the heavenly beings came to present themselves before the Lord and Satan/hassatan also came among them, Job 1:6). He is a heavenly being with a wicked purpose: at first glance hassatan appears to be simply one more member of the heavenly court, one of "the sons of God", the divine courtiers assembled in the throne room of the cosmic monarch (Wray&Mobley 2005, 59), but later it becomes apparent that he is acting independently and deliberately.¹⁴ Satan tells God that Job is loyal and obedient and has the fear of God (in a biblical sense of fascinated and trembling awe), because being virtuous had been nothing but comfortable and profitable for him. Satan is not the cause of evil, he is more of an instigator, an interested catalyst of a series of events about to transpire, someone to prod events into action in a certain direction.¹⁵ Satan appears in the fourth of the eight visions in *Zecharias* (3:1-7), as a member of a heavenly governing body, where he is charged with the task of testing the loyalty of the pious. If he is acting as a "whistle-blower" for human impiousness and opportunism, then he is still identifiable as part of a heavenly "team", but if he is thought of as truly op-

---

half-lion half-eagle, Imdugud (or Anzu), is said to have stolen the Tablets of Destiny from Enlil, which gave him power over the universe as a controller of fates.

¹⁴ See Job 1:6; Gen 6:2; 1 Kgs 22:19–23; Ps 29:1, 82, 89:5–8; Isa 6:1–8; Dan 7:7–9, 14.

¹⁵ As Wray and Mobley point out, there is even "a certain arrogance and audacity associated with this character—and if God is testing Job, one could just as easily argue that *hassatan* is testing God" (Wray&Mobley 2005, 64).

posed to the divine, then a proper divergence, a cosmic and moral bifurcation can be identified.

A clear enmity between the Devil and God flourishes in the Jewish and afterwards the Christian literature of the intertestamental period, and that is the struggle that remains until present times. The *Book of Revelation* clearly reads about “that ancient serpent, who is called the Devil and Satan” (Rev 12:9) and “the dragon, that ancient serpent, who is called the Devil and Satan” (Rev 20:2).¹⁶ As time progresses, Satan assumes a more commanding role, and his diabolical minions appear more than 500 times in the *New Testament*, but it is clear that the power of God’s goodness is greater, and that it is but a matter of time before Satan’s power will subside and fade. The most famous encounter between Jesus and Satan is the episode of the temptation in the wilderness (Mk 1:12–13; Mt 4:1–11; Lk 4:1–13).¹⁷

The association of the sinner and the devil is not taken to easily exculpate man’s choosing capacities, and yet the accusation of the devil for a committed sin is as common as the admonishments that accompany sin itself. When man has made a pact with God’s adversary, cursing the adversary entails cursing one’s very soul. In Augustinian tradition, this trend of non-exoneration of man worked: man corrupts his soul with devilish matters, they do not just come from elsewhere. This is probably why the pact between the Devil and the sorcerer (witch or warlock) was perceived as a precondition for possession and exteriorisation of magical powers. Following Augustine, witchcraft

---

¹⁶ The serpent as evil is probably a result of some influence by other cultural narratives. The concept of Satan in the Intertestamental and subsequent period as evil incarnate has some characteristics of other diabolical figures or demonic creatures from the Hebrew Bible, like the Canaanite Molech, which were not previously associated. Molech (Melchom), “the abomination of the Ammonites”, was originally a West-Semitic deity, the god or idol of the Ammonites, and part of Canaanite and Phoenician mythology, yet Melchom (“unearthly king”) is now considered to be a lesser demon (Bane 2010, 221). He is associated with child-sacrifice (children-devouring is reflected in Kronos and Saturn in Greek and Roman mythology, respectively), due to the events in the valley at the base of Mount of Olives. Ranked as Hell’s paymaster and Satan’s treasurer, Melchom is the demon of greed (in De Plancy’s *Dictionnaire Infernal* 1863, De Plancy 1993, 45). Later Molech (Moloch) is used for “Satan”; in Milton’s *Paradise Lost* Molech is one of Lucifer’s main officers (1:392–405).

¹⁷ Wray and Mobley identify the episode as a foundational Satan story, finding that though Jesus refuses to bargain with the devil, the countless stories in European and American folklore through the ages about ordinary people, wizards and artists who gladly did business with the devil are variations of it (Wray&Mobley 2005, 120). This, however, is not taking into consideration the hypothesis that stories about bargains with the dark side were present much earlier. According to recent research (phylogenetic techniques in fairy-tale analysis, Da Silva&Tehrani 2015), the Indo-European roots of fairy tales show the motif of selling one’s soul a long time ago: *The Smith and the Devil* may be one of the oldest European folk tales, with the basic plot stable throughout the Indo-European speaking world from India to Scandinavia, possibly being first told in Indo-European 6,000 years ago in the Bronze Age (the smith offers his soul in exchange to be able to forge metals and make the best tools). The “Bargain with the devil” and “Man sells soul to devil” are motif number M2010 and 211 in Stith Thompson’s *Motif Index of Folk Literature* (slightly moved in the *Aarne-Thompson Index*).

and sorcery were viewed as originating in a compact, explicit or implicit, between men and evil spirits/demons. The unacceptability of witchcraft was due to the forming of pacts with evil. St. Augustine laid down the belief that witchcraft depended on a pact with the Devil.¹⁸ According to St. Thomas Aquinas, a pact was explicit when the sorcerer invoked demonic assistance, and tacit when, without acts of conjuration of demons, a person performed an act with the aim of effecting something which either did not naturally follow, or which was not expected as the result of the direct intervention of God (Almond 2014, 79).¹⁹ According to him, if a sorcerer invokes demons, they come to him - any human being who accepts help from a demon, in the hope of accomplishing something which transcends the powers of nature, has entered into a pact with that demon, which means that such a man offers worship to the enemy of God. Such a pact, therefore, has "... the same inner meaning as the ancient conception that a man may sell his soul to the Devil to gain power for himself" (O'Grady 1989, 71).

In a climate where nefarious agents of doom and havoc were imagined as purposely going about their ways to tempt and corrupt the souls of men, encounters with them were expected, and so were the musings and warnings about them from scholars and church dignitaries. Not only the places for show-gatherings, but even the temples [...] even the streets and the market-place, and the baths, and the taverns, and our very dwelling-places, are not altogether free from idols, noted Tertullian - Satan and his angels have filled the whole world.²⁰ When depicting the crown of the devils, and

---

¹⁸ The worshiping of idols and superstitious practices, according to St. Augustine, pertain either to some part of God-worship, or to arrangements about leagues with the devil, like in the magical arts (he includes haruspices, augurs, amulets, medically unapproved "cures" in the form of incantations or rituals such as dancing, *On Christian Doctrine*, II, 20, 30 in Schaff 1887); and predictions in astrology are also to be referred to the same class as if they were leagues and covenants with devils (*On Christian Doctrine*, II, 22, 34). The arts of divination are to be utterly repudiated and avoided, as a product of guilty superstition, a result of a fellowship (false and treacherous) between men and devils. The sacrifices in such unions are not to God, but to devils (refers to 1 Corinthians 10:19-20), "...in regard to all these branches of knowledge, we must fear and shun the fellowship of demons, who, with the Devil as their prince, strive only to shut and bar the door against our return" (*On Christian Doctrine*, II, 23, 36); "fellowship with devils must, as has been said, be utterly rejected and held in detestation" (II, 26); the entering into fellowship with devils by means of leagues and covenants about signs should be utterly rejected and held in detestation (II, 39, 58).

¹⁹ This distinction even further blurred the boundaries between popular superstitions and sorcery and witchcraft, for example, things seemed to get even more complicated when the 1398 University of Paris articles against ritual magic condemned entering into an implicit or explicit pact with demons, defining the former as any superstitious ritual, whose effects cannot be reasonably traced to God or nature.

²⁰ Tertullian, *On Shows*, ch. 8 (in Roberts, Donaldson & Cleveland Coxe, 1885). For at the very time the devil is working havoc in the church, Tertullian asks, "... do you doubt that the angles are looking down from above, and marking every man, who speaks and who listens to the blaspheming word, who lends his tongue and who lends his ears to the service of Satan against God?" Some humans are susceptible to blasphemy, especially when offered as merriment and pleasure -

the disturbance which they always raise in our atmosphere, John Cassian claimed that the atmosphere which extended between heaven and earth was ever filled with a thick crown of spirits, which do not fly about in it quietly or idly, so that the divine providence has thankfully withdrawn them from human sight. This was most fortunate, because through "... fear of their attacks, or horror at the forms, into which they transform men would either be driven out of their wits by an insufferable dread, and faint wary..."²¹ When Eusebius criticised the Greeks about their polytheistic beliefs (they set up mortal men, as the Gods of Others, Gods being more numerous than the inhabitants)²², he also noted how they ministered, by means of libations and the fumes of sacrifices, to the evil demons, drew to themselves demons and powers which fly in the air through abominable incantations, and versatile lawless enchantments.²³ Demons "ride like motes in the sunbeam" thought Richalm of Schönthal, "they are scattered everywhere like dust; they come down upon us like rain; their multitude fills the whole world; the whole air, the whole air I say, is but a thick mass of devils".²⁴

There is an underlying principle in the stances about the presence of evil incarnate in the world - the devil and his demons surround humanity far more closely than what our sensory powers allow us to confirm. Evildoing is (usually) wrong, but it is less wrong when explained by demonic and diabolical influences, when discarded as originating in something external, unknown, safely beyond our sensory experience, wicked and powerful, less wrong when we battle it by punishing sinners, and not sin, evil agents and not evil itself.

---

just as nobody dilutes poison with gall, the devil puts the accursed things and deeds into the deadly draught he prepares as things pleasant and seemingly acceptable to God (ch. 27).

²¹ *The Conferences of John Cassian*, Chapter XII, in Gibson 1894.

²² Eusebius, *On Divine Manifestation*, Book II, 12, in Pearse 1843.

²³ Eusebius, *On Divine Manifestation*, Book II, 11-12. Those deities, he thought, could not prevent wars and devastation, so he wondered whether they could do nothing, because they were nothing (and thus far from being the cause of the evils that were happening), or they possessed some power and were the cause, which leads to the question whether they permitted evils to happen, or did them themselves, and in case it was the latter, should have been called Princes of evil.

²⁴ Richalm of Schönthal, *Liber revelationum* (as translated in George Gordan Coulton, *Five Centuries of Religion*, Cambridge Studies in Medieval Life and Thought, Cambridge University Press, Cambridge, 1923) in Mall 2016, 18.

In many respects, it seems, "premodern Europe was bristling with demons" (Raiswell&Dendle 2012).

References

- Almond, P. C. (2014). *The Devil: A New Biography*. I. B. Tauri, London: New York.
- Arona, D. (2003). *L'ombra del dio alato*. Milano: Tropea.
- Bane, T. (2010). *Encyclopedia of Demons in World Cultures and Religions*. London: McFarland, Jefferson.
- Bulfinch, T., Martin, R.P. (1991). *Bulfinch's Mythology*. New York: Harper Collins.
- Carus, P. (1900). *The History of the Devil and the Idea of Evil From the Earliest Times to the Present Day*. Chicago: Open Court (Scanned at sacred-texts.com. 2002).
- Coyle, J. K. (2009). *Manichaeism and Its Legacy*. Brill: Leiden.
- De Plancy, J. A. C. (1993). *Dictionnaire Infernal*. Paris: Slatkine.
- Eusebius (1943). *On Divine Manifestation*. trans. R Pearse, Cambridge: University Press http://www.tertullian.org/fathers/eusebius_theophania_03book2.htm [10 May 2017].
- Garcia Martinez, F. (ed) (1996). *The Dead Sea Scrolls Translated – the Qumran Texts in English*. trans. Wilfred. G. E. Watson, Leiden: Brill.
- John Cassian (1894). *The Conferences of John Cassian*. trans. ECS Gibson, New York: A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church.
- Knibb, M.A. (2009). *Essays on the Book of Enoch and Other Early Jewish Texts and Traditions*. Leiden-Boston: Brill.
- Mall, M. (2016). *The Devil's Many Forms: Demonic Guises and Clerical Concerns in Caesarius von Heisterbach's Dialogue on Miracles*. College of Humanities and Social Science Graduate School of History, Classics and Archaeology Masters Programme Dissertation, University of Edinburgh.
- Marple, E. (1966). *The Domain of the Devils*. London: Milingo.
- Milton, J. (2005). *Paradise Lost*. Oxford: Oxford University Press.
- O'Grady, J. (1989). *The Prince of Darkness: The Devil in History, Religion and the Human Psyche*. Longmead-Shaftesbury-Dorset: Element Books.
- Raiswell, R., Dendle, P. (2012). 'Introduction - Conceptualizing Devil in society, in The Devil in Society in Premodern Europe' in R Raiswell&P Dendle (eds), *The Devil in Society in Premodern Europe*. Toronto: Centre for Reformation and Renaissance Studies.
- Roberts, A, Donaldson J. & Coxe Cleveland, A. (eds), (1885). *From Ante-Nicene Fathers*. Vol. 3, trans. S Thelwall, Buffalo: Christian Literature Publishing Co, Revised and edited for New Advent by Kevin Knight, <http://www.newadvent.org/fathers/0303.htm> [10 May 2017].
- Runciman, S. (1982). *The Medieval Manichee: a study of the Christian dualist heresy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schaff, P. (ed) (1887). *From Nicene and Post-Nicene Fathers*, First Series, Vol. 2., trans. J Shaw, Buffalo: Christian Literature Publishing Co, Revised and edited

for New Advent by Kevin Knight, <http://www.newadvent.org/fathers/12022.htm>. [10 May 2017].

The Holy Bible 2011, English Standard Version, Crossway.

Thompson, S. (1955-1958). *Motif-index of folk-literature : a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, jest-books, and local legends*. Bloomington: Indiana University Press.

Wiggermann, F. A. M. (2007). 'The Four Winds and the Origin of Pazuzu', *Das geistige Erfassen der Welt im Alten Orient Beiträge zu Sprache, Religion, Kultur und Gesellschaft*. pp. 125 –167.

Wray T. J., Mobley, G. (2005). *The Birth of Satan: Tracing the Devil's Biblical Roots*. New York: Palgrave Macmillan.